

فرهنگ کوچک عربی به فارسی

از لسان‌الدین افضل سمنانی

بادیباچه و تصحیح: آقای محمد تقی دانش‌پژوه

دبیر دانشکده ادبیات

برای یافتن لغت‌های درست و ریشه‌دار فارسی متنهای علمی و ادبی کمک‌شایانی میکند. از آنهاست رساله‌ها و کتابهایی که در فقه اسلامی نوشته شده است. چون این کتابها بیشتر در ایران ساخته شده و مؤلفان آنها بیشتر ایرانی بوده‌اند در آنها، اگرچه عربی هم باشند، بسیاری از لغات پرارزش فارسی برمیخوریم که در فرهنگها نیست چنانکه در کافی‌الدینی کلمات فارسی بسیاری دیده میشود. بلکه برخی از قیبهان در این کتابها برای ادای مطلب بلهجه‌ها نیز متوسل شده‌اند و الفاظی در آنها هست که خواننده اگر آن لهجه را نداند درست با آنها پی نمی‌برد.

از آنهاست رساله یا فرهنگ کوچک عربی بفارسی که اینک می‌بینیم.

این رساله کوچک دربرگهای ۱۱۹ - ۱۲۰ پ مجموعه‌ایست از آن کتابخانه ملی پاریس بشماره ۶-۱۳۵ ضمیمه فارسی که در فهرست بلوشه (۱ : ۱۲۲ ش ۱۵۹) شناسانده شده است. این یکی بخط نسخ و باید از سده ۹ و ۱۰ باشد.

مؤلف آن لسان‌الدین افضل سمنانی است و او در آن ازدو کتاب حاوی نجم

الدین عبدالغفار قزوینی در گذشته ۶۶۵ و المحرر رافعی قزوینی شافعی در گذشته ۶۲۳ یاد کرده است.

این رساله کوچک از دوره گذر ارزنده است:

۱ - از رهگذر زبان فارسی که فرهنگی است عربی بفارسی و نام بسیاری از جانوران از آن بدست میاید بلکه اصل پاره‌ای از این نامها را باید در لهجه‌های محلی جستجو نمود و یافت.

۲ - از رهگذر فقه اسلامی در مورد جانورانی که رواست خوردن گوشت آنها و یا نارواست، درست بگوییم حلال و حرام در صید و ذبح و ازان روشن می‌شود. اختلاف پنج مذهب شافعی و حنفی و مالکی و حنبلی و شیعی در این مورد چگونه است. اگرچه مؤلف گویا از مذهب شیعی چندان آگاه نبوده و به راهی از فتواهایی که از این مذهب دانسته است گویا نادرست باشد. نگاه بکتابهای فقهی شیعی مطلب را روشن می‌سازد. نکته‌ای که از این رساله برمیآید این است که در مذهب مالکی در مورد خوردن گوشت جانوران و دود و دام گویا چندان سخت‌گیری نمیشده است چنانکه می‌بینیم جانورانی مانند سگ و گرگ و خرچنگ و سنگ‌بشت و زنبور و مگس و مورچه در این مذهب خوردن آنها رواست، گویا این مذهب از من جاهلی عرب سخت متأثر است. مؤلف چنانکه در دیباچه این رساله می‌نویسد «ح» برای ابی حنیفه و «د» برای مالک و «ا» برای احمد حنبل و «ش» برای شیعه نشان گذارده و در موردی که یکی از این مذاهب با مذهب شافعی خلاف دارد یکی از این حرفها را با نام آن جانور آورده است. در این نسخه این نشانه‌ها روی نامه‌است و معادل فارسی زیر آن.

کتاب سولینا افضل سممانی
 بسم الله الرحمن الرحيم
 و به نستعين

الحيوانات التي تحل بلا خلاف في مذهب الامام الشافعي رضي الله عنه

اما بعد فعلاصة الحاء تدل على خلاف ابى حنيفة، رضي الله عنه، وعلامة الميم تدل على خلاف مالک، رضي الله عنه، وعلامة الالف تدل على خلاف احمد، رضي الله عنه، وعلامة الشين تدل على خلاف الشيعة، رضي الله عنهم اجمعين. قد جمعه سولانا افضل المتأخرين لسان الملة والدين السممانى رحمة الله عليه.

الحيوانات التي لا تطير وتحل في مذهب الامام الشافعي

الخیل (ح)	الضب (ح ش)	الضیع (ح)	
اسب	سوسمار	کفتار	
الابل	البقر	الغنم	الضعلب (ح ش)
گاو	گاو	گوسفند	آهو
الارنب (ش)	الیربوع (ح ش)	السمک	البقرالوحشی
خرگوش	موش دشتی	ماهی	گاو کوهی

الحيوانات التي تطير

الغمری	الحمایة	الفاخته	الطيهوج	الورشان
معروف	کبوتر	معروف	تیهو یعنی	ونایعنی کبوتر
القمصان	التبج	العصفور	النعامة	الصفوة
اسپرود	کبک	گنجشک	شتر مرغ	چکاوک
الزردور	الندجاج	الجباری	الکراکی	الجراد (ح)
سار	مرغ خانگی	چرز	کلنک	ملخ
الغمره	الدراج	مالک الحزین	الناوزگی	
مغول	معروف	بوتیمار	مرغابی	

الحيوانات التي لا تحل بلا خلاف في مدعیه (۲)

الخنزیر	الکلب (م)	البغل (م ش)	الحمار (م ش)	الاسد (م)
سوانت	سگ	استر	خر	شیر
الذیب (م ش)	التمر (م)	الفهد (م)	البيير (م)	
گوزک	پینگک	یوز	معروف	

۱ - بفارسی هویره و بهندی چرز (مخزن الادویه)

۲ - یک کلمه پس ازین هست ونیمه آن پیداست و چون کاغذ بریده شده همه رانمی توان خواند

القبر (م)	السمع (م ۱)	الحیة (م)
کی میمون	بچه گرگ از کفتار مار	
الفارة (م)	العقرب (م)	الوزغ (م)
موش	کژدم	نوعی از باتوزیک
القطا (م)	سام ابرص (م)	القراد (م)
باتوزیک	هوید جنسی از گرا گرا	
الجععل (م)	بنات وردان (م)	
سرگین گردان زل		
الخنفساء (م) یقال بالفارسیه پیله	حمار قبان (م)	
کورو (۲)	خرکش	
الهرباء (م)	الدب (م)	العنكبوت (م)
آفتاب پرست	خرس	معروف، تننده
النسناس (م)	الزنبور (م)	اللیحکاء (م)
خالقی اند که	معروف	جانوریست بشکل ماهی دریگ
بیک پای جهند		
الحيوانات التي تطير ولا تحل على مذهبه رضى الله عنه		
العقاب (م)	الغراب (م)	الابقع (م) الناقه (م)
الهه	کلاغ	کلاغ پیسه زغن چند (؟)
الرخمه (م)	الخفاش (م)	الذباب (م)
دال	شب پر	سگس
ملاعب ظلّه (م)	النسر (م)	الباشق (م)
مرغیست که با [سا] یه خود بازی کند	گرگس	باشه

الحيوانات التي الاصح انها حلال في مذهبه رضى الله عنه

البلقي (ح ش) السمور (ح ش) الدلدل (ح ش) السنجاب (ح ش)

دیه معروف خارپشت بزرگ معروف

المنك (ح ش) الناقم (ح ش) الحواصل (ح ش)

معروف معروف معروف

امجنين (ح ش) التنفذ (ح ش) ابن عرس (ح ش)

جانوریست بشکل سوسمار خارپشت يقال له بالفارسية سمون

راسو

المعور (ح ش) الجلالة (ش)

جانوریست کوچک تراز گریه، دم ندارد گاو [و] گوسفند سرگین خوار (۱)

الحيوانات التي الموطوءة للانسان كه آدمي باوى وطى کرده باشد پیش صاحب

حاوی (۲) اما پیش صاحب محرر (۳) حرامست (ش)

حيوانات الماء اذا كانت على غير صورة السمك (ش)

الحيوانات التي تطير

غراب الزرع البلبيل العنديل السقراق

زاع معروف هزارستان كلاغ سبز

الحيوانات التي الاصح انها حرام في مذهبه رضى الله عنه

۱ - اصل : خار

۲ - الحاوی الصغير فی الفروع از نجم الدين عبدالغفار قزوینی شافعی در گذشته ۶۶۵ و
الحاوی الكبير فی الفروع از ابوالحسن علی ماوردی در گذشته ۵۰۴ است (چلبی) در اینجا باید
همان کتاب نخستین خواسته شده باشد.

۳ - المحرر فی فروع الشافعية از ابوالقاسم عبدالکریم رافعی قزوینی در گذشته ۶۲۳ است

(چلبی)

الفيلة (م)	ابن آوى (م)	الهرة الانسية (م)
معروف	شغال	گره خانگی
الهرة الوحشية (م)	النمل (م)	الضفدع (م) والسرطان (م)
گره دشتی	مورچه	وزغ
السلحفاة (م)	والتمساح (م)	خرچنگ
سنگ پست	نهنگ	

الحيوانات التي تطير وهي حرام في مذهبه رضى الله عنه

الغراب الاسود (مش)	العقعق (مش)	الخطاف (مش)
كلاغ سياه بزرگ	قجله	پرستو
الصدر (مش)	الهدهد (مش)	الملق (م)
كرنك	معروف	معروف
البيغاء (م)	الطاوس (م)	البدوع (م)
طوطى	معروف	كنگر
		نوعى ازبوم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی